

RECENT

POPULAR

Anmeldelse af Reckwitz: Illusionernes undergang
13. september 2021

Romeo og Julie, Vendsyssel Teater
9. september 2021

PÅ! Begivenhedskultur fra selvfie til scenekunst
8. august 2021

I affekt
8. august 2021

Valkyriens Kamp, Det Flydende Teater
8. juli 2021

📅 13. september 2021 📖 bog anmeldelser

Illusionernes undergang

"Vi skal aflive den sejlivede myte. Nemlig, at det at gå på arbejde nødvendigvis skal være lystbetonet" (Mette Fredriksen, Statsminister september 2021)

Andreas Reckwitz: *Illusionernes undergang. Politik, økonomi og kultur i senmoderniteten*. Oversat fra tysk af Tom Havemann. Hans Reitzels Forlag. 280 sider.

Andreas Reckwitz Illusionernes undergang

Andreas Reckwitz (f. 1970) er professor i social teori og kultursociologi ved Humboldt Universitetet i Berlin) og har tidligere på dansk fået udgivet *Kreativitetens opfindelse* (2020) og *Singulariteternes Samfund. Om modernitetens strukturændringer* (2019) begge på Hans Reitzels Forlag. *Illusionernes undergang* er en fortsættelse af de tidligere bøger og supplerende analyse af den mentale krise som vestens neoliberale samfund synes at befinde sig i. Hvor han måske især i *Kreativitetens opfindelse* betonedet det singulariteternes frigørende og kreative potentiale er stemningen her vendt som det fremgår af titlen, som mimer Oswald Spenglers berømte *Der Untergang des Abendlandes* fra 1918.

Det skal dog understreges at Reckwitz ikke hengiver sig til ren desillusion, men giver bud på hvordan man kan forestille sig en kombination af det liberale samfunds dynamikker med nye og forbedrede reguleringsformater i forhold til individet, det politiske og sociale samfund. Spørgsmålet er hvordan man kan leve med tiltagende ambivalenser, tvetydigheder og paradoksernes i et polariserende samfund.

Undergangen

Skuffelsen over udviklingen af det neoliberale fremskridtsnarrativ se ud til at fortsætte med stigende kraft. Velfærdssamfundet, globaliseringen, digitaliseringen og den teknologiske udvikling plantede en form for løfte om frigørelse og mulighederne for selvrealisering. Verden lå åben for alle med lyst til at skabe det gode liv. Men så begyndte fællesskabet at smuldre og polariseringen satte ind. I det nye årtusinde er denne polarisering fortsat mellem "folket" og de unge, den akademiske elite, immigranterne og flytninge, de kreative, kosmopolitter i storbyerne, de kønspolitiske og andre aktivister. Forskellige andre interesse-grupperinger konkurrerer og begrænser hinanden på skift og samtidig synes pandemi og klimakatastrofen i stigende grad at skabe nye grænser for "frigørelse". Selvrealiseringen er blevet til overbelastning af den enkelte, fordi der er tale om en tilspidset konkurrence i forhold til opmærksomhed, anerkendelse og profilering af det unikke. De nationale og internationale fællesskaber er både under opløsning og rekonstruktion. Det ser på ingen måde umiddelbart ud til at der kan genskabe en fællesskabsfølelse i lande som USA, Frankrig, England og *Illusionernes undergang* er Reckwitz bud på en analyse af denne økonomiske, politiske og kulturelle krisetid, hvor nogen søger tilbage i drømmen om homogenitet og andre ser fremtidens udfordring som diversitetens potentialer.

Identitetskulturen kalder Reckwitz en singulariserende kultur, hvor identiteter profilerer sig ud fra forskellige tilhørsforhold. Det unikke og enkeltstående valoriseres frem for det standardiserede. Den forrykkelse af balancen mellem det singulære og det almene skaber en række kreative muligheder for selvrealisering men også en række problemer for en almen fælles lovgivning og regulering i forhold til fælles anliggender.

"Sat lidt på spidsen betyder det, at mens den industrielle modernitet på de mest forskelligartede områder byggede på reproduktion af standarder, normalitet og ensartethed, således at man kunne tale om 'det almene herredamme', sigter det senmoderne samfund mod skabelsen af det særegne og enestående og belønner kvalitative forskelle, individualitet, det partikulære og usædvanlige." (s. 19)

Reckwitz beskriver forskellige faktorer, som baggrund for det singulariserede samfund.

1. Den postindustrielle kognitiv kulturelle kapitalisme har skabt nye vareformer og et marked hvor genstande forbindes med affekter, og hvor produktionen forudsætter at vidensarbejde kombineres med kreativitet, autenticitetsledelse og affekter.
2. Uddannelsesekspansionen har ført til mere mobile, selvstændige, selvrefleksive subjekter med en singulariseret livsstil. Samtidig er der skabt en vis deklassering af de ikke-uddannede, hvor mange så at sige bliver mere eller mindre hægtet af fx den digitale verden.
3. Det sociale og kulturelle liv antaget vareform: tøj, bolig, rejser, fritid og en række livsformer og livsvalg singulariseres. Reckwitz kalder det en kulturalisering af det sociale. Det vil sige objekter, steder og arbejdsprocesser frisætte fra en anvendelse logik. Jagten på autenticitet og selvrealisering overopheder imidlertid det senmoderne subjekt i bestræbelsen på at blive unik.
4. Uden internettets fremkomst er den udvikling stort set utænkelig, og det er på denne scene subjektet skaber sin identitet som en performance foran et publikum. Og der er her, man opnår mere eller mindre synlighed, feedback og anerkendelsen i form af likes og kommentarer. Denne kommunikation valoriserer den særlige begivenhed, de unikke venner, sted, den mageløse udsigt, den mindeværdige stund og med subjektet som unik afsender.

Det nye unikke bliver dog desværre hurtigt mainstream, hvilket peger på nødvendigheden af en permanent *reframing* og jagt på det super unikke.

Illusionernes undergang er kompleks, og der er tale om flere forskellige illusioner, som så at sige brister: Globalisering vendte sig og blev en trussel, akademiseringen førte til en verdensfjern elite, det kreative blev til stress og depression, frisætningen af identiteten blev til identitetspolitik, hvor alle føler sig krænket, det nationale fællesskab smuldre, kulturaliseringen har medført en overdreven affektdyrkelse, hvor affektionsværdier knyttet til objekter og begivenheder er endt i en behård konkurrence om at råbe højest og græde de største tårer. Reckwitz understreger, at der i den skuffelsesproducerende, ulighedsskabende og klimakatastrofiske samfundsudvikling, medskabes en række muligheder. Det enkelte menneske, der løses fra tvingende kulturelle normer og nationale værdier, er singularitetens muligheder. En række identiteter som tidligere har været marginaliseret eller usynliggjort fra almenhedens struktur har få stemmer som unikke erfaringsdannelser og ligeledes er det blevet muligt at fremhæve affektioner, emotioner og stemninger som tidligere er blevet tabuseret under almenhedens orden. Også dyrkelsen af det kreative har naturligvis skabt landvindinger fordi den kreative løsning bryder med det standardiserede, normen og det almene.

Illusionernes undergang består i fem kapitler, som kan læse enkeltvis og i vilkårlig rækkefølge:

1. "Kulturkonflikter som kamp om kulturen: hyperkultur og kulturessentialisme".

En række sociale modsætninger kan iagttages som forskellige opfattelser af forholdet mellem kultur og identitet. På den ene side er der hyperkulturens positive forestillinger om globaliseret diversitet og på den anden side er der kulturaliseringen, der søger en homogen identitet i form af fremmedmodstand og genoptagelse af et nationalistisk fællesskab. Der er en konstant polarisering af dette modsætningsforhold mellem homogenitet og diversitet og produktion af symbolske vindere og tabere. For Reckwitz er klassekampen blevet til en kulturkamp mellem en rastløs kosmopolitisk hyperkultur med et storbyliv og en essentialistisk kultur i form af religion, nationalisme eller andre

Den nye treklasesamfundsstruktur består af den nye kreative højuddannede middelklasse bestående af kosmopolitiske akademikere, kunstnere og projektmedarbejdere, der har en succesrig selvudfoldelse, den gammel konservativ middelklasse og den prekære klasse (serviceproletariatet) med. Udviklingen af disse sociale klasser har yderligere sat skub kvinder på arbejdsmarkedet og uddannelsesekspansion. De tre "klasser" indgår i både økonomiske, materielle og kulturelle og værdimæssige modsætninger. De bor på forskellig måde, forskellige steder i landet, de har forskellige interesser, dyrker forskellige former for sport og arbejder naturligvis også på forskellig måde. Og de har forskellige forestillinger om livskvalitet og det gode liv. Den nye kreative klasse får via nye medier og intensiveret uddannelser en lang række muligheder for selvrealisering. En udbredt frisættelse for normer og traditioner gør det muligt at "kuratere" et interessant liv både i fritiden og i arbejdstiden som en optimal realisering af potentialer. Omvendt opstår der negative følelser i forbindelse med modstand, misforståelser, skærpet konkurrence, manglende succes og anerkendelse. Disse "grimme" følelser fortrænges med opskruet tempo, fornyet coaching, terapi og positiv narration. Det betyder også at der opstår et skuffelsespotentiale, muligheden for at blive hægtet af og blive genstand for negativ opmærksomhed.

3. "Hinsides industrisamfundet: polariseret postindustrialisme og kognitiv-kulturel kapital".

Overgangen fra den industrielle til den postindustrielle kapitalisme betyder at vareproduktion ikke foregår udelukkende med henblik på brugsrelevans og nyttefunktion. Vare-, medie- og begivenheds-produktionen forbindes med affektive og symbolske værdier, som kan betyde, at et produkt fx kan tilskrives nostalgisk værdi, andet er det nyeste nye og har status værdi etc. Standardvare erstattes af singulariserede produkter som appellerer til køberens selvopfattelse både æstetisk og etisk og profileringsbehov. Identiteten kurateres og synliggøres gennem objekter og begivenheder, som tilskrives en narrativ og affektiv værdi.

4. "Udmattet selvrealisering: det senmoderne individ og paradokserne ved dets følelseskultur".

Fra 1970'erne bliver selvrealiseringen en grundlæggende mulighed og ofte et krav om frigørelse fra den "småborgerlige" hverdagskultur med selvdisciplinering og normtilpasning. Ensartetheder fortrænges af den usædvanlige, partikulære og radikal individualisme. De enestående og mindeværdige begivenheder opgraderes og tillægges identifikationskraft og identitetsdannelse. Der opstår en emancipatorisk, hedonistisk kultur som jagter det "gode liv" på bekostning af begrænsende moralske forpligtigelser. *Bare gør det* bliver et kreativt affektivt mantra. Følg dine behov og umiddelbare lyster også hvis der er tale om normafvigelse. Mening og etik bliver i stigende grad en personlig afgørelse og varioriseringen baseret på graden af intensitet, autenticitet og kreativitet. Er det rigtigt, ægte og interessant for mig. Identitet bliver et spørgsmål om identifikation med bestemte værdier. Er det mig selv 100% og fuldt ud?

Senmodernitetens selvrealiseringspotentialer har positive og negative dimensioner og skaber en følelseskultur, hvor oplevelsen af social succes i sig selv er meningsbærende. Denne har både romantiske og negative yderpunkter lige fra oplevelsen af ekstase til frustration, skuffelse, depression og håbløshed alt efter om man er taber eller vinder. Jagten på autenticitet og selvrealisering overopheder det senmoderne subjekt, der værdisætter og singulariserer alle mulige elementer i sit liv i en hård konkurrence om at blive anerkendt som unik. Psykologisk betegner det en udvikling af dannelse som pligttopfyldende selvdisciplin til dannelse som kreativ autenticitetssøgende og selvfølelse selvrealisering. Det skaber selvagt gode muligheder for negative selvdestruktive selvrefleksioner: oplevelsen af aldrig at være perfekt eller bare god nok. Usikkerheden og det uforudsigelige bliver en krævende og kompleks drivkraft lige som afkaldet bliver en vanskeligjort adfærd.

5. "Liberalismens krise og jagten efter nye politiske paradigmer"

Neoliberalismens befinder sig i en krise hvor overudnyttelse af naturressourcer og den liberalistiske konkurrence- og markedslogik har skabt en lang række omfattende og uløselige problemer. Siden finanskrisen i 2008 er populismen begyndt at vokse i alle lande. Stigende arbejdsløshed og nedskæringer på sundhedsvæsen, skoler og sociale ydelser har sammen med tab af status og følelsen af magtesløse og oplever ikke at have nogen politisk repræsentation skab baggrund for nye borgerlige bevægelser, hvor også modsætningen mellem storby og udkant og i særlig grad indvandringen har skabt modstand mode den kreative akademiske elite.

'Vesten' er ved at miste sit globalt politisk herredømme, som blev markeret med terrorangrebet på World Trade Center i New York 2001, mere eller mindre håbløse krigsdeklarerelse i Afghanistan, Irak, tilbageskridt i Ægypten, Tunesien, Libyen, Libanon og Syrien i forholdet til demokratiforestillinger. Økonomisk krise 2008, Trumps populistiske oprør kulminerende med "Stormen på Kongressen" i Washington, D.C. den 6. januar 2021 udført af en skare demonstranter. Mange af disse krisetendenser synes lokale men har globale følgevirkninger og er resultatet af manglende samfundsmæssig global og lokal styring og regulering.

Almene værdier

Regulering og dynamik kan forenes er Reckwitz pointe eller sagt på en anden måde kan almene værdier være både nødvendige og forenelige med den enkeltes selvrealisering. Når vi kommer til klima og flytningekrise for ikke at tale om pandemi, er det nærmest indlysende, at der burde skabes en balance. Det har bare vist sig at det ikke sker af sig selv. Deklasseringen af kulturelle værdier, (sociale normer og orden, fælles dannelse- og enhedskultur) der elektroniske medier, pandemien, klimakrisen, den globaliserede markedsøkonomi, de omfattende migrationsbevægelser og højre- og national-populismens fremvækst kræver en politisk regulering. Men hvilken?

Reckwitz efterlyser en gensidighedens kultur, grundregler for almen orden og en sikring af infrastrukturen. Det handler altså om at genskabe en balance mellem det enkeltstående og unikke, de individuelle muligheder og rettigheder og på den anden side respekten og nødvendigheden for almene værdier, regler, tiltag også hvis de begrænser den enkelte på områder.

Umiddelbart er det dog vanskeligt at se, hvordan Reckwitz forestiller sig en sådan en almen fornuftig instans. Det er vanskeligt at få øje på et parti eller bevægelse som kan være rammesættende på en overbevisende måde. Og medierne er generelt ikke lige stedet for en sådan almen fornuft. Men måske er der her kunsten kunne træde i karakter og være et skabende rum. Heldigvis har der de senere år vist sig en række fine bud på en fremstilling af paradokset mellem frigørelse og begrænsning. Reckwitz skaber et overblik og gode begreber for at iagttage samtidens modsætninger og strukturer. Han er også en skribent, som gentager sig selv og sine pointer, således er der en række spejlinger i forhold til tidligere Reckwitz bøger. Men som grundlag for videre studier i kulturaliseringen og polariseringer er han en super guide til illusionernes undergang, som tydeligvis er begyndt: Statsministeren foreslår et paradigmeskifte: vi skal ikke gå på arbejde af lyst, men af samfundsmæssig pligt. Og hvis der fx ikke er brug for lange akademiske uddannelser, så må der reguleres. Med dette udspil er det slut med at se arbejdet som selvrealisering. Spørgsmålet er om det er en nostalgisk tilbagevenden til dyder, som er ude af trit med tiden og de behov og krav ungdommen måtte have til fremtiden?

Erik Exe Christoffersen lektor ved Institut og Kommunikation, Dramaturgi

< [Romeo og Julie, Vendsyssel Teater](#)

Del med andre

OM OS

Peripeti er det eneste danske videnskabelige teateridsskrift og redigeres af en national redaktion fra Dramaturgi, Aarhus Universitet, Teatervidenskab ved Københavns Universitet og med redaktionsmedlemmer med tilknytning til teatre og teateruddannelser.

STØTTES AF

STATENS KUNSTFOND

AKTUELT

 Anmeldelse af Reckwitz: Illusionernes undergang
sep 13, 2021

 Romeo og Julie, Vendsyssel Teater
sep 9, 2021

 PÅ! Begivenhedskultur fra selfie til scenekunst
aug 8, 2021

SØG PÅ SIDEN

Search

FOR REDAKTIONEN

[Log ind](#)
[Indlægsfeed](#)
[Kommentarfeed](#)
[WordPress.org](#)